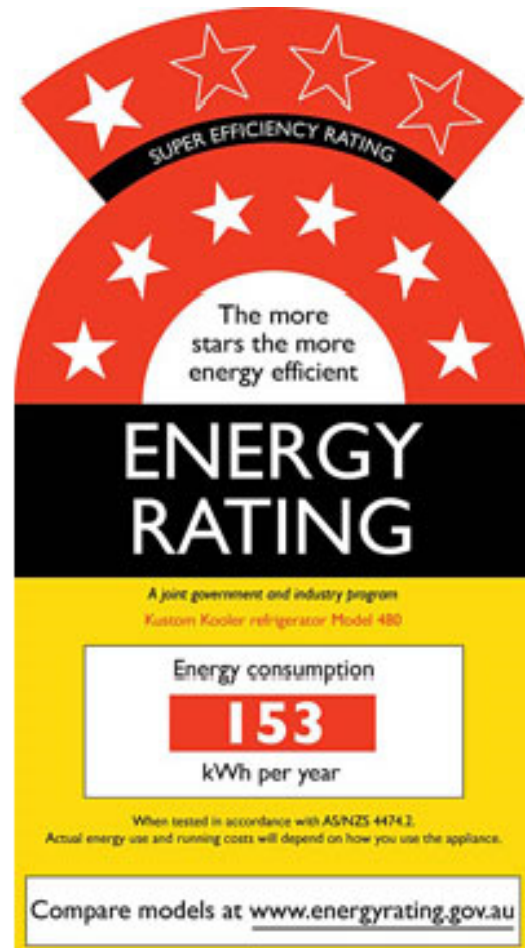

Lesoni 3 – iVolanivuli

Maninitaki iGu Raraba

VOSA VAKAVITI RARABA

Vakailavotaka na:

Ena veitauriliga kei:

CONTENTS

iVolavosa	5	5. IYAYA VOVOU MANINITAKI IGU	27
iVakaleka.....	5	5.1 Buka Vovou	28
1. TAUMADA - TOU VEIKILAI MADA	6	5.2 iYaya Vovou Maninitaki iGu – Cina kei na Irinicagi.....	28
Vakadre 1	7	5.3 iYaya Vovou Maninitaki iGu – Veivakalasai kei na Veivosaki	30
2. YAVU NI MANINITAKI IGU	8	5.4 Wilika na iYaya Maninitaki iGu	30
2.1 Yavu ni iGu.....	9	Vakadre 5.....	31
2.2 Vurevure Levu kei na kena ikarua	9	6. IVOLAKABI NI MANINITAKI IGU	33
2.3 iVurevure saumi se soliwale.....	10	Vakadre 6	35
2.4 iVuervure ni iGu tudei se yavu	10	7. NODA SASAGA NI MANINITAKI IGU.....	36
Vakadre 2.....	13	7.1 Nodra itavi na Yalewa, Tinanigone veisusu duadua, yada, luveniyali (ira na vakaloloma).....	37
3. NA MANINITAKI IGU KEI NA KENA MAROROI.....	16	Vakadre 7	38
3.1 Vakadidike iGu	17	Drama	40
Vakadre 3.....	18		
4. SALA NI MAROROI IGU	20		
4.1 Vakasaqa	21		
4.2 iTovo ni Maroroi iGu – Yaya ni Vale.....	22		
4.3 iTovo ni Maroroi iGu- iPamu ni Wai	22		
4.4 Maroroi iGu – Idini Cavu:	23		
Vakadre 4.....	24		

LIST OF FIGURES

YALOYALO 1: Takete ni Veivakatorocaketaki Raiyawa	9	YALOYALO 15: Wayataki Cala.....	22
YALOYALO 2: iVurevure ni iGu tudei.....	10	YALOYALO 16: Mataqali iPamu	22
YALOYALO 3: iVurevure Yavu.....	10	YALOYALO 17: Idini Cavu	23
YALOYALO 4: Baniwai ni Haidro mai Wainisavulevu, colo kei Naitasiri	11	YALOYALO 18: Sorenibuka	28
YALOYALO 5: iVurevure ni Vakadukaduka	11	YALOYALO 19: iQaqi ni Kasibula e Viti	28
YALOYALO 6: Noda Cakacaka Vakadukaduka	12	YALOYALO 20: So na mataqali Cina	28
YALOYALO 7: Maroroi iGu- kena ivakaraitaki	17	YALOYALO 21: Dikevi vata na mataqali Cina.....	29
YALOYALO 8: Yaya maroroi iqu - Matanicina makaw vs LED.....	17	YALOYALO 22: Yaya Maninitaki iGu	29
YALOYALO 9: Sogoni na buka ni vakasaqa.....	21	YALOYALO 23: Jaja kei na TV.....	30
YALOYALO 10: Maroroi iGu – Vakasaqa.....	21	YALOYALO 24: iVolakabi ni LED	30
YALOYALO 11: Vakaisogo na kuro	21	YALOYALO 25: iVolakabi ni Moto.....	30
YALOYALO 12: E so na sitovu mamaqi	21	YALOYALO 26: MEPS kei na iVolakabi – Viti.....	34
YALOYALO 13: Vakaraitaki na Sitovu Mamaqi e Viti.....	21	YALOYALO 27: Sasaga ni Maninitaki iGu.....	37
YALOYALO 14: Yaya ni Vale	22	YALOYALO 28: Nodra iTavi na Marama	37
		YALOYALO 29: Kena iTinitini.....	39

LIST OF TABLES

TEVELI 2: Tuvatuva ni Lesoni	4	TEVELI 7: Maroroi iGu vs Maninitaki iGu.....	17
TEVELI 3: iSau ni iGu.....	9	TEVELI 8: iDusidusi ni Vakadidike iGu	17
TEVELI 4: Mataqali iGu kei na kedra iVurevure	9	TEVELI 9: Dikevi vata na Maninitaki iGu ni Irinicagi kei na Katoniwaililiwa	29
TEVELI 5: iVurevure saumi se soliwale.....	10		
TEVELI 6: So na vanua ni qaqi livaliva e Viti	11		

Na lesoni **“Maninitaki iGu Raraba”** na ivakamacala taumada ni maninitaki iGu me yaga vei keda ena koro se itikotiko. Qo na ikuri ni lesoni “Yavu ni Rawailavo Drokadroka”.

Ni oti na lesoni qo, e dodonu me matata vei keda na veika qo:

- Cava na Maninitaki iGu.
- Sala cava so me tokoni kina na Maninitaki iGu ena koro.

- Cava so na iyalayala ni vakayagataki igu ena noda vanua.
- Noda dikeva ka digitaka na iyaya Maninitaki iGu me vakayagataki ena koro.
- Tauyavutaka e dua na sasaga ni Maninitaki iGu ena koro.

TEVELI 2: Tuvatuva ni Lesoni

Wase	Mataqali Vuli
Taumada	
1. Tou veikilai mada	Vuli kei na ivakadre 1
2. Yavu ni Maninitaki iGu	Vuli
	Vakadre 2
3. Na Maninitaki iGu kei na kena Maroroi	Vuli
	Vakadre 3
4. Sala ni Maroroi iGu	Vuli
	Vakadre 4
5. iYaya Vovou ni Maninitaki iGu	Vuli
	Vakadre 5
6. iVolakabi ni Maninitaki iGu	Vuli
	Vakadre 6
7. Noda Sasaga ni Maninitaki iGu	Vuli
	Vakadre 7

Na ivolanivuli qo e yavutaki ena kena Salavata nei Qasenivuli (Trainers Guide). Sa vakarawarawataki na lewenivola ka vakalekalekataki, qai vakabibitaki kina na droini, yaloyalo kei na kena ivakadre me ratou veimaliwai vinaka tikoga kina na lewe ni vuli kei qasenivuli ni toso tiko na vuli. Ke o gadreva na ikuri ni ivakamacala ni wase cava ga, mo raica na Salavata nei Qasenivuli.

Taba ena Waqanivola: Volakabi ni Kana Livaliva mai Ositerelia. Vurevure: <https://www.energy.gov.au/households/energy-rating>, Tarai ena 13/08/21.

Moni Kila: Na Global Green Growth Institute e sega ni yalataka, se yalataka lo madaga, ni donu se taucoko na itukutuku ena ivola qo, se rawa ni veilewaitaki ke cala, ni dua e vakayagataka na vua ni itukutuku se iyaya se cakacaka e volai kina, wili kina ni beci na dodonu ni kena itaukei.

IVOLAVOSA

Kama: Ena kama na buka ni donu na levu ni cagi kei na kena katakata.

Karua ni Vu ni iGu – Kena e vu mai na Vu ni iGu – Livaliva, cawā, wai katakata.

Maninitaki Livaliva: Vakayagataka na iyaya vovou sara meda vakabula igu (mv – LED, ipamu maninitaki livaliva, katoniwaililiwa maninitaki livaliva &s.

Maroroi iGu: Kua ni vakayagataka na igu ni sega ni gadrevi (mv boko na cina se irinicagi, sitovu ni sega ni vakayagataka, TV ni sega ni dua e sarava, ipamu e cici wale).

Vakadidike ni iGu – Dikevi na levu ni igu e namaki ni laurai vata na kana livaliva e volai tu kina kei na livaliva sa vakayagataka me vaka e vakaraitaki ena mita se bili.

Vakadukaduka – dua na vuna, na kubou ni kama na buka &s.

iVakariba (Circuit Breaker): Gacagaca e cariba me sogota na livaliva ni sa usabi se sot.

iVolakabi: Volai kina na itukutuku matailalai ni gumatua ni iyaya – Volt, Amp, watt.

Vu ni iGu – Tiko e gele - koala, benisini, kasi, qilaiso

iVurevure Saumi – ni saumi, me vaka na koala, benisini, kasi, livaliva.

iVurevure Soliwale – ni sega ni saumi, me vaka na buka mai veikau, na kasibula.

IVAKALEKA

°C	Dikiri Celsius
CFL	Compact Fluorescent Lamp
TRK	Tavi Raraba ni Kabani
EC	Maroroi iGu
EE	Energy Efficiency/Maninitaki iGu
GE	Green Economy/Rawailavo Drokadroka
GGGI	Global Green Growth Institute
GLS	General Lighting Service Bulbs
HP	Horsepower
HSD	High Speed Diesel
KOICA	Korea International Corporation Agency
km	Kilomita
LED	Light Emitting Diode
MEPS	Minimum Energy Performance Standards
MW	Mega Watts
PIDF	Pacific Islands Development Forum
RE	Renewable Sources of Energy
RO	Reverse Osmosis
TG	Trainer's Guide
TOT	Training of Trainer
TV	Television
V	Volts
W	Watts

1

Taumada – tou
veikilai mada

VAKADRE 1

Vakamacalataki iko vakalekaleka vei ira na lewe ni kalasi, ni sa tukuna mai o dauveituberi. Mo tukuna na yacamu, cava so o kila tu ena tabana qo, kei na cava so o namaka me na vua ni vuli qo.

2

Yavu ni
Maninitaki iGu

Nida maninitaka ka maroroya na igu, ena sega walega ni bula kina na igu, ena rawa kina na rawailavo drokadroka, me vaka ni bula na igu e lailai na kaburaki kaboni. E salavata na TVR.

YALOYALO 1: Takete ni Veivakatorocaketaki Raiyawa¹

2.1 Yavu ni iGu

Na isau ni dui ivurevure ni igu ena noda veimatanitu qo:

TEVELI 3: iSau ni iGu

Mataqali iGu	Viti	Papua Niukini	Solomoni	Vanuatu
Livaliva lawa levu (dola ni Merika/kWh)	0.07 - 0.15	0.21	0.79	0.44
Livaliva ni lawa lalai se sola (dola ni Merika/kWh)	0.78 sola veimama	Sega ni kilai	Sega ni kilai	Sega ni kilai
Buka (dola ni Merika/tani)	4.34	Sega ni kilai	2.96 - 3.56 na ivau	2.73 na ivau
Karasini (dola ni Merika/lita)	0.69	0.85	0.93	Sega ni vakayagataki
Disili HSD (dola ni Merika/lita)	0.81	0.91	1.00	2.2

2.2 Vurevure Levu kei na kena ikarua

Qo na veimataqali igu ena veimatanitu qori:

TEVELI 4: Mataqali iGu kei na kedra iVurevure

Mataqali iGu	iVurevure
Bukabula/ buka ni vakasaqa ena koro. E caka na bukabula mai na kau kei na benu ni teitei (qaniniu, qanibulu).	Levu
Dua na iwase ni buka/itei e vakayagataki ena cakacaka ni ta kau kei na suka me rawa kina na igu.	Levu
Bukabulu, vb benisini me ka ni lori, disili me ka ni iqaqi ni livaliva.	Levu
Qaqi livaliva vb ena haidro, vakalailai na cagi se sola	Karua

¹ Vurevure: Yavutaki ena Sustainable Development Goals Homepage, <https://spp.cmu.ac.th/category/sustainable-developmentgoals/>

2.3 iVurevure saumi se soliwale

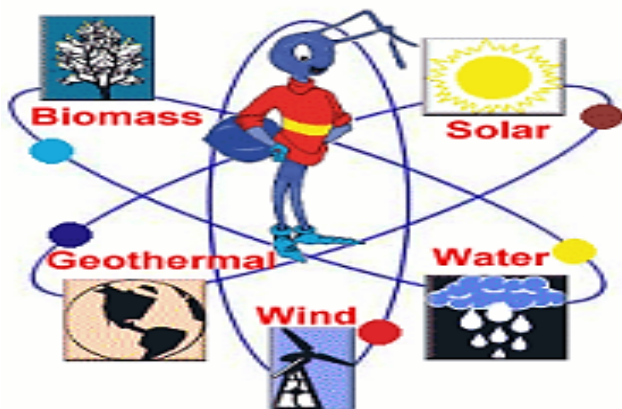
E so na duidui ni ivurevure saumi kei na kena soliwale e tuvai ena teveli e ra.

TEVELI 5: iVurevure saumi se soliwale

Mataqali iGu	Volitaki	Kena ivakaraitaki
Kena e okati me iyau	Io	Livaliva, koala, waiwai, kasi
Kena e soliwale, sega ni okati me iyau	Sega	Buka, denibulumakau, benu ni teitei, sola, cagi &s.

2.4 iVuervure ni iGu tudei se yavu:

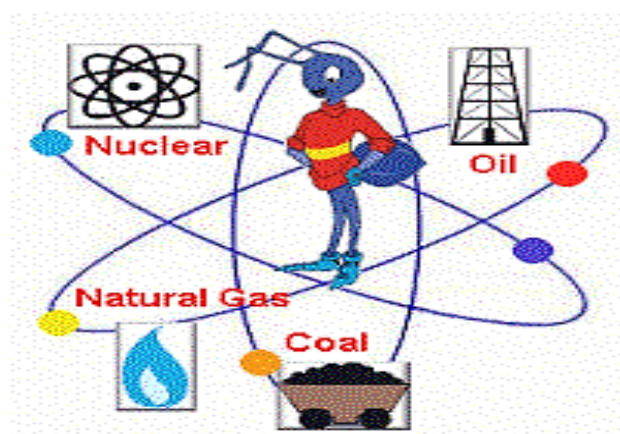
YALOYALO 2: iVurevure ni iGu tudei²

iVurevure Tudei: na igu e rawa mai na iyaubula, ni dau vakavoutaki tuga, me vaka na cila ni siga, cagi, uca, ua, katakata ni lomai vuravura &s.

iVurevure Yavu: na igu e rawa mai na iyaubula e dau yavu, se berabera kena vure tale mai me rauta na kena vakayagataki, mv benisini: koala, disili, benisini, kasi &s.

YALOYALO 3: iVurevure Yavu³

Qo na ivurevure ni igu e tudei:

1. Sola
2. Cagi
3. Bukabula
4. Katakata ni lomai vuravura
5. Ua kei na mati
6. Biau

So na vanua ni qaqi livaliva e Viti e vakaraitaki e ra ena Teveli 5.

² Yavutaki ena Slideshare.net, "Renewable and Non-Renewable Sources of Energy", <https://www.slideshare.net/oneworld.abhiraj/renewable-and-non-renewable-sources-of-energy>

³ Yavutaki ena Slideshare.net, "Renewable and Non-Renewable Sources of Energy", <https://www.slideshare.net/oneworld.abhiraj/renewable-and-non-renewable-sources-of-energy>

TEVELI 6: So na vanua ni qaqi livaliva e Viti

	Yaca ni koro	Wiliwili ni vuvale	Lewenikoro	Yanuyanu	Yasana	Mataqali
1	Rukua	47	179	Beqa	Rewa	Sola Veimama – JICA/noda matanitu
2	Vunisea	103	460	Kadavu	Kadavu	Sola Veimama – Lawa lailai (UAE/noda matanitu)
3	Namara	44	172	Kadavu	Kadavu	Solar Veimama – Woojin/ Noda matanitu
4	Bukuya	143	706	Colo kei Vitilevu	Ba	Haidro Lailai – Jaina/Noda matanitu
5	Buca kei Tukavesi	115	564	Vanualevu	Cakaudrove	Haidro Lailai, Sola ni vale – Isireli/Noda matanitu
6	Tutu	48	240	Taveuni	Cakaudrove	Haidro Lailai, sola ni vale – Jaina/Noda matanitu

So na ivurevure yavu qo:

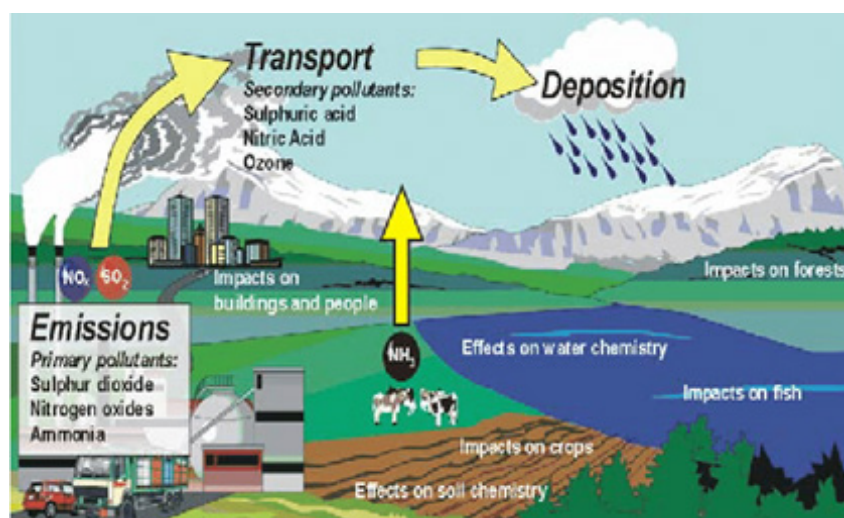
1. Niukilia
2. Bukabulu (Kasi, Waiwai, Koala, Benisini &s.)

YALOYALO 4: Baniwai ni Haidro mai Wainisavulevu, colo kei Naitasiri⁴

Na haidro lelevu (levu na kena MW) me vaka ena Yaloyalo 4, e dau rawa ga ena noda labata na veikau kei na luvuca na veikoro. Era kune vakalevu ena colo.

YALOYALO 5: iVurevure ni Vakadukaduka

A⁵

⁴ Vurevure: Fiji Sun, "Wainisavulevu Weir Raising Commissioning by PM Today", <https://fijisun.com.fj/2015/11/03/wainisavulevu-weir-raising-commissioning-by-pm-today/>

⁵ Vurevure: Research Gate, "Urban Air Pollution in Asia Foundation Course on Air Quality Management in Asia", https://www.researchgate.net/publication/263970537_Urban_Air_Pollution_in_Asia_Foundation_Course_on_Air_Quality_Management_in_Asia

VAKADRE 2

Vakaitavi: Vakaillesilesi ni matanitu, Matabose ni Yasana, Matabose ni Tikina, Matabose ni Taoni, Bose Vanua &s.

1. Cava so na ivurevure e tu vei keda o nanuma mo tutaka?

2. Cava so na ivurevure yavu o nanuma me vakayagataki vakalailai?

3. Cava e vakatokai kina na livaliva me karua ni ivurevure?

4. Me yalani vakacava na vakadukaduka ena noda koro?

Vakaitavi: Liuliu vakavanua/vakalotu, ilala malumalumu mv tinanigone veisusu duadua, itabaqase &s.

1. Na ivurevure cava so e vakayagataki e Viti, Vanuatu, Papua Niukini, kei Solomon?

2. Raica na itaba qai tukuna se ivurevure tudei se ivurevure yavu

iTaba

8

9

10

11

3. Cava e okati kina na livaliva me ikarua ni ivurevure ni igu?

4. Cava so na vu ni vakadukaduka vei keda?

8 Vurevure: Wikipedia, <https://en.wikipedia.org/wiki/Firewood>

9 Vurevure: Smell of Petrol/gasoline Liquid Facebook page, <https://www.facebook.com/Smell-Of-Petrolgasoline-Liquid-112870246813830/>

10 Vurevure: Hyperleap, "Micro Hydro", https://hyperleap.com/topic/Micro_hydro

11 Vurevure: Power info Today, <https://www.powerinfotoday.com/wind-energy/dubai-to-build-uaes-first-wind-farm/>

5. A cava e kainaki kina ni haidro lelevu e veisaqasaqa kei na veikabula?

Vakaitavi: Daunilivaliva, matai se bau kila na matai &s.

1. Cava so o na cakava me nadakui kina na ivurevure makawa?

Vakaitavi: Bisinisi Lalai

1. Bisinisi cava so o nanuma mo cakava ni sa oti nomu wilika na wase qo?

2. O na qarauna vakacava me yalani na vakadukaduka ena nomu bisinisi?

3

Na Maninitaki iGu
kei na kena Maroroi —————

Me macala vei keda ni duatani na maroroi igu, duatani na kena maninitaki. Na **Maroroi iGu** noda sega ni vakasabusabutaka na igu se livaliva.

Nanuma mada na itukutuku ena Yaloyalo 7 e ra.

YALOYALO 7: Maroroi iGu- kena ivakaraitaki¹²

E dau kune vakalevu me waqa na cina kei na irinicagi ni sega ni vinakati.

E waqa tikoga na sitovu ni sa buta oti tu na kakana.

YALOYALO 8: Yaya maroroi iGu - Matanicina makaw¹³ vs LED¹⁴

Matanicina makawa

LED

Na **Maninitaki iGu** noda vakayagataka na iyaya sega ni kana livaliva. So na kena ivakaraitaki na iyaya livaliva me vaka na 'cina mamaqi', &s.

TEVELI 7: Maroroi iGu vs Maninitaki iGu

Maroroi iGu	Maninitaki iGu
Bokoca na cina kei na irinicagi ni sega ni vinakati	Voli matanicina mamaqi LED kei na irinicagi manini
Digia na kuro ni vakasaqa 1 lita/0.5 lita, ubia	Sitovu buka mamaqi
Bokoca na TV ni sega ni vinakati	TV mamaqi vakalokalo
Kua ni cici wale na ipamu	iPamu mamaqi
Kua ni cici wale na idini ni boto	Voli idini mamaqi ni boto

Era sa tiko sara e liu na veimatani torocake, era vakayagataka e levu na igu, era sa tovolea oti e levu na iwalewale me yalani kina na vakayagataki igu, wili kina na maninitaki igu. O keda ga ena Pasifika, eda se sasaqa cake tiko, qai tubu vata kaya noda vakayagataki igu.

3.1 Vakadidike iGu

Na 'Vakadidike iGu' e kena ibalebale ga se cava so na iyaya, qai vica na livaliva era kania ena veiaua. Dua na kena ivakaraitaki qori:

TEVELI 8: iDusidusi ni Vakadidike iGu

Yaya	Vica	Pawa	Dede ni kena cici	iGu
		w	aua	kWh/day
Matanicina LED	2	9	4	0.072
Irinicagi	1	70	12	0.84
Katoniwaililiwa	0	200	0	0
TV	1	100	6	0.6
Jaja				0.05
Soqoni (kWh/siga)				1.562
Soqoni (kWh/vula)				46.86

¹² Vurevure: The Cure Inc., https://www.thecuresafety.com/NOTICE_Turn_Off_When_Not_In_Use_Large_p/nga23pb.htm

¹³ ANY-LAMP.COM, <https://www.any-lamp.com/standard-incandescent-low-volt-clear-a55-e27-60w-36v-871915799748>

¹⁴ Vurevure: Media-amazon, Led bulb, <https://m.media-amazon.com/images/I/31R-yJ3hstL.jpg>

VAKADRE 3

Vakaitavi: Vakaillesilesi ni matanitu, Matabose ni Yasana, Matabose ni Tikina, Matabose ni Taoni, Bose Vanua &s.

1. Sala cava so me rawa kina na Maroroi iGu kei na Maninitaki iGu e valenivolavola?

2. O na cakava vakacava na Vakadidike iGu ni nomu valenivolavola?

Vakaitavi: Liuliu vakavanua/vakalotu, ilala malumalumu mv tinanigone veisusu duadua, itabaqase &s.

1. Cava na kedrau duidui na Maroroi iGu kei na Maninitaki iGu?

Vakaitavi: Daunilivaliva, matai se bau kila na matai &s.

1. O na muria vakacava na Maroroi iGu kei na Maninitaki iGu ena nomu cakacaka ni veisiga?

Vakaitavi: Bisinisi Lalai.

1. Sala cava so o na rawata kina na Maroroi iGu kei na Maninitaki iGu?

Volavola:

4

Sala ni
Maroroi iGu

4.1 Vakasaqa

YALOYALO 9: Soqoni na buka ni vakasaqa¹⁵

Na buka dina e vakayagataki vakalevu ena vakasaqa, sega so na kasi (LPG). Na veitalanoataki ni vakasaqa e baleta ga na buka dina. E caka na ca buka mai veikau, ena iteitei &s. Oti sa vau na buka. Era qai dreke buka na yalewa se cola buka na tagane qai mai kola, me vaka ena Yaloyalo 9 ni tawa ena bara.

YALOYALO 10: Maroroi iGu – Vakasaqa¹⁶

YALOYALO 11: Vakaisogo na kuro¹⁷

E so na gauna e dau toka na kuro levu ena sitovu lailai, koya e sega ni veidewayaki vakavinaka kina na cagi. E so e dau vakayagataki vata na tolonibuka levu kei na kena lalai. De vinaka me vakayagataki na tolonibuka lelevu me dede kina na kena waqa. Na ka e dau yaco dina ni duidui na levu ni tolonibuka, e sega ni veitosoyaki vakavinaka na cagi, mani levu kina na kubou loaloa.

YALOYALO 12: E so na sitovu mamaqi¹⁸

YALOYALO 13: Vakaraitaki na Sitovu Mamaqi e Viti¹⁹

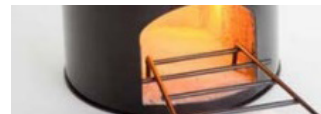
Na Yaloyalo 12 e laurai kina e so na mataqali sitovu mamaqi, na Yaloyalo 13 na sitovu era sa bulia na marama ni dua na koro e Viti ni caka tiko na kena vuli.

Qori na usutu ni sitovu mamaqi:

1. Vata me taqa kina na buka

2. Matadravu e ra me curu kina na cagi qai sota kei na buka

¹⁵ Yavutaki ena Edward Tav, Fiji, "Maintain mangroves, sustain livelihoods", <https://edwardtav.wordpress.com/2013/05/17/maintain-mangroves-sustain-livelihoods/>

¹⁶ GGGI Vanuatu.

¹⁷ Vurevure: Wikipedia, "Clay pot cooking", https://en.wikipedia.org/wiki/Clay_pot_cooking

¹⁸ Vurevure: Ministry of Women, Children and Poverty Alleviation, 2014

¹⁹ Vurevure: United Nations Office for South Cooperation, "Empowering Rural Women: Scaling Up the Rocket Stove Project", <https://unsouthsouth.org/ibsa/annualreport2019/ibsa-fund-annual-report-fiji/>

3. Delana, toka kina na kuro, curu i tuba na cagi katakata.

4.2 iTovo ni Maroroi iGu – Yaya ni Vale

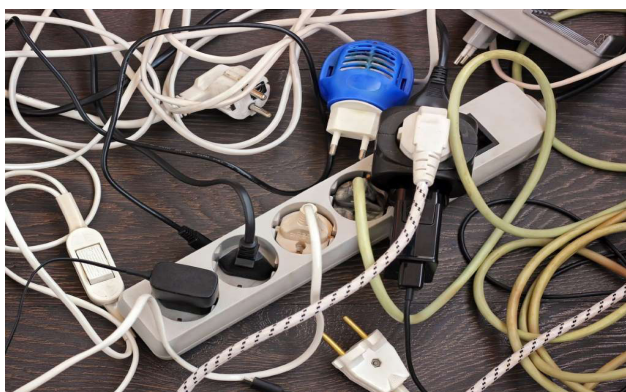
YALOYALO 14: Yaya ni Vale²⁰

Laurai ena Yaloyalo 14 e so na iyaya ni vale. Na idusidusi ni maroroi igu e vale qo:

- Bokoca na cina, irinicagi kei na TV ni sega ni vinakati.
- Vakayagataka na rarama ni matanisiga – qo era dau cakava vakalevu na tu mai nakoro.
- Dola tu ga na katubaleka me curu na cagi bulabula, ena vinaka cake kina na cagi ni irinicagi.
- Luvata na jaja ni sa jajitaki oti na talevoni.
- Kua ni osota na vunilivaliva (socket) ena levu na iyaya; ke sa cavuka na iolo ni waya, sosomitaka vakatotolo, me vaka ena Yaloyalo 15.

YALOYALO 15: Wayataki Cala²¹

4.3 iTovo ni Maroroi iGu- iPamu ni Wai

Eda vakayagataka kece na wai e noda vale (ka ni gunu, savasava, vakasaqa) kei na iteitei. Na gacagaca bibi ni ipamu na kena iqaqi (impeller), e yavalati ena moto livaliva e sema kaya.

YALOYALO 16: Mataqali iPamu

A²²

B²³

20 Vurevure: Financial Tribune, <https://financialtribune.com/articles/domestic-economy/57912/home-appliance-sector-mulls-capacity-expansion>

21 iStock, "Overcrowded power board", <https://www.istockphoto.com/photo/overcrowded-power-board-gm497064074-78919287>

22 National Geographic, "Freshwater pump", <https://www.nationalgeographic.org/encyclopedia/freshwater-access/>

23 Amazon.in, "Kirkoskar Aqua 50 Water pump", <https://www.amazon.in/Kirkoskar-Aqua-50hp-Water-Pump/dp/B07DRJ5QXM/ref=>

C²⁴

D²⁵

E²⁶

E laurai ena Yaloyalo 16 na mataqali pamu ni vale kei na iteitei:

- A. iPamu Liga, sega ni livaliva, vinakata ga noda igu – isau rauta ni \$300
- B. iPamu Davo – 3 osipawa, rauta ni \$1,200
- C. iPamu Luvu – 3 osipawa, rauta ni \$2,000
- D. iPamu Sola – \$9,000
- E. iPamu Disili – \$3,000

4.4 Maroroi iGu – Idini Cavu:

YALOYALO 17: Idini Cavu²⁷

Na idini cavu e yavalati vakalevu ena benisini, me yavala kena zenereita. E so era yavalati ena disili. Na idini disili e dau vakayagataki talega ena ipamu ni wai.

Qo e so na idusidusi me bau maroroi kina na benisini qai yalani kina na vakadukaduka e wai:

- Na idini me veirauti kei na itavi me qaravi – oka kina na bibi ni boto, levu ni pasidia, bibi ni iusana.
- Na benisini ni idini e waki vata kei na waiwai ni idini. Qo na idini rua (two stroke engine). Na idini va e kena buka na benisini, kena waiwai na waiwai ga. E rawa ni vakayagataki talega na kasibula. ecanolo kei na so na mataqali veiwiki.
- E bibi sara meda volia na benisini vinaka ni ipamu vinaka. Kua ni volia vakaveitalia de duka, se curumi karasini se waiwai ni idini.
- Erau dau sema na idini kei na kena taqe ni benisini. Kena paipo e rawa ni kava, taku se rava. E mavoava rawarawa na paipo taku se rava, rawa ni turu na disili. Rawa talega ni butakoci kina na benisini. Vinaka na paipo kava ni dredre ni gutuvi. Vinaka talega na paipo tali.
- Me vaka ni buka, na benisini e gadreva na cagi me udre. E sega ni laurai na yameyame ni tiko e loma ni idini, ia na ivakarau ni katakata sa tiko sara e cake. Eda kila ni udre vakavinaka ni laurai na kuvu. Ni kuvu vakalevu, sa vakaraitaka ni sega ni drodro vinaka tiko na kuvu ni idini ina cagi. Ni vaka na kubou loaloa, qori sa lailai na cagi, se duka. Ni vulavula, qori e tu kina na wai. E dodonu me kena roka dina qai laurai ni rauta e dua na mita mai na ikuvukuvu.

²⁴ India MART, "Agricultural Submersible Pump", <https://www.indiamart.com/proddetail/agricultural-submersible-pump-21280879233.html>

²⁵ India MART, "Solar Water Pump", <https://dir.indiamart.com/udaipur/solar-water-pump.html>

²⁶ Sunny Power, "Diesel Engine and Electric Self-Priming Centrifugal Pump", <https://wfsunny-machinery.en.made-in-china.com/product/nwxfgsFvfRkO/China-Diesel-Engine-and-Electric-Self-Priming-Centrifugal-Sewage-Pump-Sh-24-Inches-Water-3170m3-H-Power-400kw.html>

²⁷ Sunny Power, "Diesel Engine and Electric Self-Priming Centrifugal Pump", <https://wfsunny-machinery.en.made-in-china.com/product/nwxfgsFvfRkO/China-Diesel-Engine-and-Electric-Self-Priming-Centrifugal-Sewage-Pump-Sh-24-Inches-Water-3170m3-H-Power-400kw.html>

Volavola:

VAKADRE 4

Vakaitavi: Vakaillesilesi ni matanitu, Matabose ni Yasana, Matabose ni Tikina, Matabose ni Taoni, Bose Vanua &s.

1. Cava so na itovo kana livaliva mai nakoro?

2. O na veisautaki ira vakacava na lewenikoro mera maninitaki livaliva?

Vakaitavi: Liuliu vakavanua/vakalotu, ilala malumalumu mv tinanigone veisusu duadua, itabaqase &s.

1. Cava so na kena ca na itovo ni vakasaqa mai nakoro?

2. Cava so na yavu ni sitovu mamaqi?

3. Sala cava so ena rawa kina na Maroroi iGu?

4. Mataqali ipamu cava so ena Yaloyalo?

Yaloyalo		
		
		
		

5. Cava so na idusidusi ni Maroroi iGu ena ipamu?

Vakaitavi: Daunilivaliva, matai se bau kila na matai &s.

1. Sala cava so o na muria ena nomu cakacaka me rawa kina na Maninitaki iGu.

Vakaitavi: Bisinisi Lalai.

1. O na qarauna vakacava me dau maninitaki igu nomu bisinisi?

5

iYaya Vovou
Maninitaki iGu

5.1 Buka Vovou

YALOYALO 18: Sorenibuka²⁸

Na **sorenibuka** e buli mai na kau lalai, buka kei na imusumusu na kau ta mai veikau, kena vinaka ni buka ni vakasaqa e soliwale, ni sega na kena isau vakailavo, qai lailai na kena kubou kei na vakadukaduka.

Na iyaya vou qo se bera ni vakayagataki ena noda matanitu. Sa cavuti ga de na yaga vei keda mai muri ena noda bisinisi drokadroka.

Na **iqaqi ni kasibula** e caka mai kina na kasibula ni vakasaqa kei na kena ivovo me ivakabulabula ni qele. Na kasibula e sega ni yalani ena vakasaqa, e rawa ni buka ni idini se so na mataqali cina kasi.

YALOYALO 19: iQaqi ni Kasibula e Viti²⁹

Kedra bisinisitaki na sorenibuka kei na iqaqi ni bukabula e veivosakitaki ena Yavu ni Bisinisi Drokadroka.

5.2 iYaya Vovou Maninitaki iGu – Cina kei na Irinicagi

YALOYALO 20: So na mataqali Cina

A³⁰

B³¹

C³²

D³³

28 India MART, "Biomass Pellets", <https://www.indiamart.com/utsav-biofuel-industries/biomass-wood-pellet.html>

29 Energy Focus Newsletter, "Official launching of the Vanuatu Agriculture College Biogas System", <https://doe.gov.vu/images/docs/News-Events/ENERGY-Newsletter- One.pdf>

30 Shutterstock Images, "Kerosene lamp", <https://www.shutterstock.com/image-photo/kerosene-lamp-lantern-on-wooden-background-560089849>

31 Vurevure: ANY-LAMP.COM "Standard Incandescent Low Volt Clear", <https://www.any-lamp.com/standard-incandescent-low-volt-clear-a55-e27-60w-36v-8719157999748>

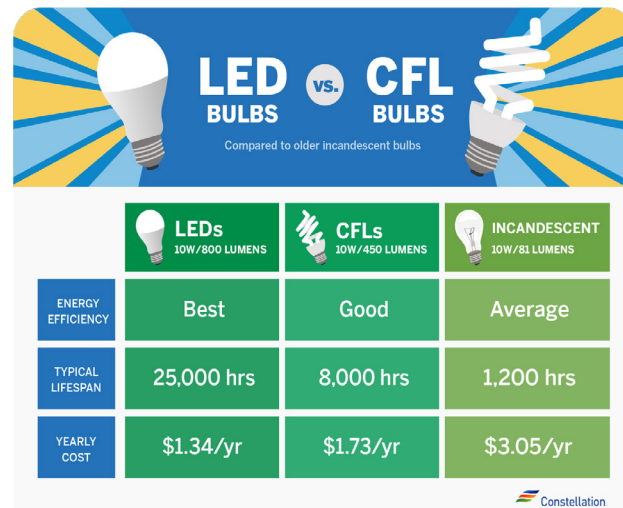
32 Vurevure: Amazon.in, "Philips Essential CFL (Cool Day Light, 14W)", <https://www.amazon.in/Philips-ESSENTIAL-14-00-Watts-Light/dp/B00K9096LK>

33 Vurevure: Amazon.in, "Luker 3- Watt Led Bulb (Pack of 3, Cool Day Light)", <https://www.amazon.in/Luker-3-Watt-Bulb-Pack-Light/dp/B0756BMR35>

Na Yaloyalo 20 e laurai kina kedra veisau na cina ena veitabayabaki: Cina karasini (20 A), Matanicina livaliva (20 B), Cina Mamaqi (Compact Fluorescent, CFL) (20 C), Cina Mamaqi Vou (LED) (20 D). Na ka eda dau gadreva vakalevu kina na igu na vakasaqa, kena ikarua na cina.

Na matanicina makawa e kania e 60W na livaliva. Na cina mamaqi CFL e 18W, na cina mamaqi LED e 7W walega, dina ni tautauvata na kedra rama.

YALOYALO 21: Dikevi vata na mataqali Cina³⁴

YALOYALO 22: Yaya Maninitaki iGu³⁵

Laurai ena Yaloyalo 22 na katoniwaililiwa mamaqi kei na irinicagi mamaqi. Na Teveli 10 e laurai vata kina na kedrau duihui kei na ka makawa:

TEVELI 9: Dikevi vata na Maninitaki iGu ni Irinicagi kei na Katoniwaililiwa

Irinicagi	Irinicagi makawa	Irinicagi mamaqi
Kana livaliva – Irinicagi Lili (W)	70	30
Vakatauvata ni Livaliva e Kania ena 1000 aua. (kWh)	70	30
Livaliva e kania ni vakamalua	Tautauvata	Lutu, baleta ni lewai vakalivaliva
Kena isau (dola ni Merika)	15	45
Katoniwaililiwa	Katoniwaililiwa Makawa	Katoniwaililiwa Mamaqi
Vakarau ni Katakata (°C)	Firisa (-18) Katoniwaililiwa 3 – Lewai e liga (wirici)	Firisa (-18) Katoniwaililiwa 3 – Lewai koya
Livaliva e kania vakacaca (kWh) 250 lita	700	400
Kena isau (dola ni Merika)	500	650

³⁴ LED Vs CFL Bulbs: Which is More Energy, <https://blog.constellation.com/wp-content/uploads/2016/03/CFL-vs-LED-bulbs.png>

³⁵ Red refrigerator, <https://www.spiele-schenken.top/ProductDetail.aspx?iid=191426532&pr=87.99>

5.3 iYaya Vovou Maninitaki iGu – Veivakalasai kei na Veivosaki

Na TV makawa, se saulilai beka, ena rairai ca, rogo ca, qai kana livaliva.

YALOYALO 23: Jaja kei na TV³⁶

Nanuma mo dau luvata na wa ni jaja. E levu na sola era vakavuniliti (USB ports) me caka kina na jaji, qai rawa ni jajitaki vata e vica na talevoni.

5.4 Wilika na iYaya Maninitaki iGu

Wilika na kena voltage (230 V) kei na kena kana livaliva (w). E laurai e ra e dua na kena ivolakabi:

YALOYALO 24: iVolakabi ni LED³⁷

E volai tu ena ivolakabi na 10W, qori na livaliva e kania, kei na kena voltage, 220 - 240V.

- iVola ni Maninitaki iGu. Qo ena sereki malua.
- Na iyaya maninitaki igu kece e vakadeitaki (5 yabaki na LED, 3 na irinicagi, 10 na compressor ni katoniwaililiwa). Qori kena ivakaraitaki ga, e duidui ena veimatanitu. Ke sega ni vakadeitaki, kua ni volia.
- Qarauna me sota na voltage.

YALOYALO 25: iVolakabi ni Moto

A-Moto Makawa³⁸

B – Moto Mamaqi³⁹ (raica na 'IE4' kei na '86.5% efficient')

³⁶ Energy Star "Television", <https://www.energystar.gov/products/televisions>

³⁷ Vurevure: Power Electronic Talks, <https://www.powerelectronicstalks.com/2018/10/ce-and-ce-mark-process.html>

³⁸ Worldwide Electric Corporation, Electric Motor Nameplate, <https://www.worldwideelectric.net/articles/electric-motors-how-to-read-the-nameplate/>

³⁹ Grainger.com, <https://www.grainger.com/product/WEG-General-Purpose-Motor-6AHZ7>

VAKADRE 5

Vakaitavi: kece

1. Cava na kedrau duidui na sofenibuka kei na kasibula?

2. Vola se dina se lasu na itukutuku qori:

Cina	iTukutuku	Dina se lasu
	Vakadukaduka vakalailai sara	
	Cina Saurawarawa Duadua	
	Vakatakata vakalevu	
	Maninitaki livaliva toka	

3. Cava na kana livaliva ni irinicagi mamaqi kei na katoniwaililiwa mamaqi?

4. Cava so na ivakarau ni katakata namaki ena katoniwaililiwa?

6

iVolakabi ni
Maninitaki iGu

Cava na 'kalokalo ni maninitaki igu' (energy star rating)? E lavaka na matanitu na ivakarau eso mera yacova kece na iyaya livaliva (Minimum Energy Performance Standards, MEPS), veitalia se buli mai valagi se ena noda matanitu.

E lavaki sara ga na itovo ni vakadidike me vakadeitaki kina ni sega ni sivia na kana livaliva ni iyaya na iyalayala lavaki. E volai vakamatata ena kena ivolakabi na levu ni kana livaliva ena dua na aua.

YALOYALO 26: MEPS kei na iVolakabi – Viti⁴⁰

Sa lavaka o Viti meda muria na iyalayala ni FS/AS/NZS 4474.1 kei na 4474.2, tautauvata kei Niusiladi kei Ositerlia. E dodonu

gona me sotava na yalayala qo na firisa kei na katoniwaililiwa vakau mai vanuatani.

Volavola:

40 Sustainability Victoria, "Energy rating labels," <https://www.sustainability.vic.gov.au/energy-efficiency-and-reducing-emissions/save-energy-in-the-home/energy-rating-labels>

VAKADRE 6

Vakaitavi kece

1. Cava na 'kalokalo ni maninitaki igu'?

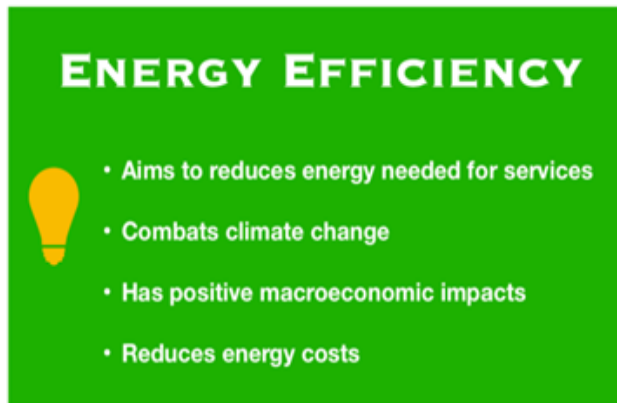

7

Noda Sasaga ni
Maninitaki iGu

Eda vakaitavi vakalevu kece (tagane, yalewa, gone) ena maroroi igu, meda saga kece gona meda volia ga na iyaya maninitaki igu. Me dau tu e lomada na via maroroi igu, voli iyaya maninitaki igu, qai vakayagataka na kena ivurevure tudei.

YALOYALO 27: Sasaga ni Maninitaki iGu⁴¹

Qo e so na sala ni maroroi igu meda muria:

- Vakayagataki vakavinaka na buka. Qo ena noda usana ka maroroi vakavinaka, qai vakayagataka vakamaqosa. Meda sa tekivu vakasitovu mamaqi, vakabibi ni dredre na kasi.
- Kua so na karasini ni vakasaqa se cina. E waiwai vakadukaduka, qai rama ca.
- Meda golewa na cina sola, wili kina na cina cavu &s. Na iliuli ni vanua me qarauna mera muria qo na lewenikoro kece.
- Vaqaga se vinaka me dua na iqaqi ni benubula, me vu ni igu kei na ivakabulabula ni qele. Vakatura kina matanitu ni mate vinaka kina na ilavo.
- Dua tale na tikina bibi na wai. Me qarauna noda iliuli ni maninitaki na wai, tabu ni vakasabusabutaki. Me dua na paipo ni koro vinaka, e mate vinaka kina na ilavo.
- Na wai vakayagataki oti me wai ni iteitei.
- Na iliuli ni vanua me qarauna talega ni tu vei keda kece na wai savasava.
- Biu na idini ni livaliva, golewi na sola.

- Me qarauna talega na iliuli ni vakayagataki na ipamu sola, me kua talega ni vakayagataki vakasivia na wai ni toevu.
- Dodonu me tu vua na iliuli ni vanua na lewa me tarova na itovo vakayavu igu.
- Meda vakamatautaki keda kece meda bokoca na cina kei na TV ni sega ni vinakati. Meda tukuna raraba talega.
- Yaya livaliva kece me maroroi vakavinaka me bula dede.
- Meda kere veivuke ena sasaga vakailavo me voli kina na iyaya maninitaki igu kei na kena e ivurevure tudei.

7.1 Nodra itavi na Yalewa, Tinanigone veisusu duadua, yada, luveniyali (ira na vakaloloma)

Na sasaga ni maninitaki igu ena toroya cake nodra bula na yalewa.

YALOYALO 28: Nodra iTavi na Marama⁴²

O ira gona na marama era na tauca vakalevu na vua ni sasaga ni maninitaki igu: savasava na vakasaqa ena sitovu mamaqi, solia na bula vinaka, totolo kina na vakasaqa. Na cina LED kei na sola e levu kina nodra gauna ni cakacaka kei na nodra gauna ni vuli leseni na gone.

Meda cakacaka vata sara kei ira na yalewa, tinanigone veisusu duadua, yada, kei na luveniyali ena sasaga qo, mera dau vakaitavi ena kena veivosaki me rogoci kina na domodra.

41 Vurevure: Market Business News, "What is energy efficiency? Definition and examples", <https://marketbusinessnews.com/financial-glossary/energy-efficiency/>

42 Vurevure: Fiji Shores and Marinas, "Cruising the Lau Group", <https://www.fijimarinas.com/cruising-the-lau-group/>

Volavola:

VAKADRE 7

Vakaitavi: Vakaillesilesi ni matanitu, Matabose ni Yasana, Matabose ni Tikina, Matabose ni Taoni, Bose Vanua &s.

1. O dau tokona vakacava na sasaga ni Maninitaki iGu mai nomu vanua?

2. O qarauna vakacava mera vakaitavi ena sasaga qo na yalewa kei na so tale na lewenikoro malumalumu?

Vakaitavi: Liuliu vakavanua/vakalotu, ilala malumalumu mv tinanigone veisusu duadua, itabaqase &s.

1. Cava so na sasaga ni Maninitaki iGu mai na vanua?

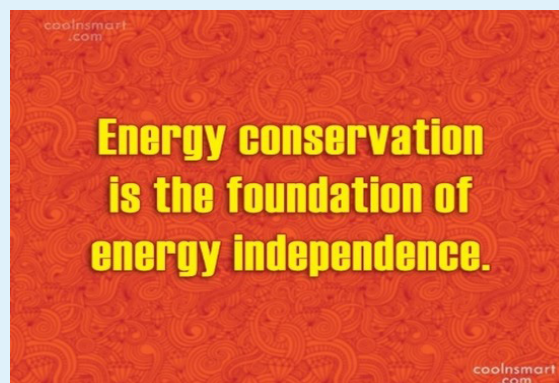
2. Cava so na yaga ni sasaga ni maninitaki igu vei ira na marama?

Vakaitavi: Bisinisi Lalai.

1. Bau yaga vakacava na wase qo ena nomu bisinisi?

Kena itinitini:

YALOYALO 29: Kena iTinitini⁴³

Ena oti ga na veivakavulici kei na veituberi balavu era na qai vakila kina na lewenivanua na yaga ni maroroi igu. Ni sa tekivu ga na maroroi igu, era na raica na yaga ni iyaya maninitaki igu, qai goleva na ivurevure tudei e nodra yasayasa. Sada na mua sara kina ki na bula vakailavo maninitaki igu, yalani na vakadukaduka, ka torocake na itovo ni bula.

Noda torocake tikoga ena veika qo, ena dei vinaka kina noda koro se vanua.

QO NA SALA KI NA VANUA MANINITAKI IGU

Volavola:

⁴³ Vurevure: Cool and Smart, <https://www.coolnsmart.com/quote-energy-conservation-is-the-foundation-80640/>

Drama

Me ratou qai drama na lewenivuli. E rawa ni ratou dui bole, se me digitaki iratou o dauveituberi. Na drama qo e gadrevi kina e le lima, me ratou dramataki iratou qo: o Kensie (Ta), Vivian (Na), Paul (luvedrau), Ana (qasenivuli) kei Moses (qasenivuliliu).

O Kensie kei Vivian rau tiko ena dua na koro. O Kensie e cakacaka vakamekeniki ena taoni. E dau vodo basikeli na lai cakacaka e veisiga qai suka mai ni sa yakavi bogi. Dua na luvedrau yabaki 10 o Paul. E voleka ga nona koronivuli. O Vivian e dau yadra vakamataka me vakarautaka na kedrau ivaqa na veitamani. Ni rau sa dui gole, e lai taki wai o Vivian mai na wai lailai rauta ni 2 km na kena yawa, ni ca buka tiko. Eratou vakasaqa ena buka mai veikau, qai dua nodratou cina karasini lailai. Na levu ni kubou ni buka rau dau vuvu kina na veitinani. O Paul e dredre vua na wilivola ena levu ni kubou.

Na qasenivuli nei Paul o Ana a lako ina dua na vuli ni 'ivurevure tudei'. Sa qai kerei koya na matabose ni koronivuli me vakavulici ira na gone ena yaga ni ivurevure tudei. Marautaka sara, ena vakanuinui ni so madaga vei ira ena qai gadreva me dua nona ivurevure tudei.

Ena yakavi, e vakasaqa tiko o Vivian qai vakacegu toka o Kensie ni sa suka mai na cakacaka. Vuli lesoni tiko o Paul, qai votu mai vua na kalasi nei qasenivuli.

Paul: I Ta!!! O Na e vakasaqa ena buka, o yau au vuli lesoni ena cina karasini. Au dau rogoci Na wasoma ni vuvu tiko ena kubou ni sitovu. O yau talega sa mosi tale na mataqu ni rama ca tu na cina karasini. O qasenivuli e tukuna vei au nikua ni tiko na sitovu sega ni kuvu kei na cina sola eda rawa ni jajitaka kina noda talevoni.

Ta: Dina luvequ!!!, Au sa rogoitalanoataka talega na cina sola, au sa raica ena so na vale niu dau lai cakacaka. Era cina ramase.

Paul: Vakacava medatou volia Ta?

Ta: Era saulevu, sega ni yacova na kequ isau midimidi. Me tubu mada na kequ isau, ena qai rawa nidatou maroro ilavo me ivoli ni sitovu savasava kei na cina sola.

Sega ni cegu na lomai Paul ena isau ni taro nei tamana, sa qai vakasama toka. Lakolako sa moce.

Mataka cake sa curu i koronivuli, rau sota kei qasenivuli.

Paul: Yadra Qasenivuli.

Ana: Yadra Paul. O bau tukuna vei rau nomu itubutubu nodatou veitalanoa baleta na ivurevure tudei?

Paul: Io Qasenivuli.

Ana: Cava qai kaya o tamamu?

Paul: E kaya ni keitou dravudravua, e sega ni yacova na kena isau.

Ana: Oi! la meu raica mada, deu rawa ni veivuke.

Paul: Vinaka Qasenivuli, keitou na vakavinavinaka sara kina vakalevu.

Dede vakalailai, sa tarogi Ana o qasenivuliliu (Moses) baleta nona kalasi ni ivurevure tudei. Kaya o Ana vei qasenivuliliu nira dravudravua na gonevuli. Kaya o qasenivuliliu ni sega ni dua na leqa. Na baqe e dau soli dinau baleta na ivurevure tudei. Na ivoli ni sitovu mamaqi, ulunisola kei na kena cina ena viavia rauta na \$200. Qo e rawa ni saumi lesu ena 36 na vula.

Siga tarava mai koronivuli

Paul: Yadra Qasenivuli.

Ana: Yadra Paul. Keirau sa veitalanoa kei qasenivuliliu, qai kaya ni rawa ni veivosakitaka na ivoli ni sitovu kei na cina mai na baqe. Ke makutu o tamamu, mo drau lako vata mai meu vakamacala vua.

Paul: Au na tukuna vua, keirau na lako mai.

Ena yakavi:

Paul: I Ta, kaya o qasenivuli ni o qasenivuliliu ena veivosakitaka na dinau mai na baqe, e kaya me daru lako vata i koronivuli. Ena qai vakamacala vei iko.

Kensie: Sa donu. Au na lai sota kei qasenivuli.

Siga Tarava:

Rau lako i koronivuli o Paul kei Kensie.

Kensie: Yadra qasenivuli. O Paul a tukuna vei au baleta na sola kei na dinau mai na baqe.

Ana: Io. Gone vuku na luvemu. Me rama vinaka mada na cina, e rawa ni dede nona vuli lesoni, qai rawata e dua na cakacaka vinaka ni sa na ka levu.

Kensie: Io saka! Sa macala vei au ni yaga na cina vinaka kei na sitovu sega ni vakuvukuvu. Au sega ga ni rawata ni leka na iqila.

Curu sara mai o qasenivuliliu Moses.

Ana: Ni yadra saka.

Moses: Yadra Ana. Cava sa yaco tiko?

Ana: Drau sota kei Kensie, tamai Paul.

Moses: Ni bula Kensie. Au rawa ni vukei kemuni?

Kensie: Kaya vei au o Paul baleta na sitovu kei na sola. Sa dua na ka neitou gadreva me keitou vakasitovu savasava kei na sola, e leka ga na iqila.

Moses: Ni kua ni leqa Kensie. Nimataka moni cegu mai na cakacaka me daru lako ina baqe. Au na veivosakitaka nomuni dinau.

Kensie: Vinaka saka, daru na sota nimataka.

Mataka cake rau sa veitomania ina baqe o qasenivuliliu kei Kensie me rau kere dinau me volia kina o Kensie na sola kei na sitovu. Vakadonuya o manidia ni baqe. E kaya vei qasenivuliliu ni na vakadodonutaki na ilavo ina sitoa sa vakadonuya na baqe me volitaka na iyaya. Me qai sausaumi vakavula o Kensie. Ni sa mau na veivosaki, rau sa lesu tale o Kensie kei qasenivuliliu.

Oti e macawa dua, sa usa yani i vale ma iyaya qo:

- Sitovu buka mamaqi.
- Sola e wili kina e dua na cina LED, bateri, irinicagi, kei na dua na vu ni jajitaki talevoni.

Sa vakadurī na sola. Marautaka sara o Vivian na sitovu kei na lailai ni kena kubou. Sa mudu na vuvu. Cibataka sara o Paul na cina ramase me vuli lesoni kina.

Kena bogirua sa gole o Kensie ina koronivuli nei Paul, vakavinavinakataka vei qasenivuli kei qasenivuliliu nodrau veivuke. E sureti rau i vale me rau lai raica na sola.

Yakavi tarava, rau tadu yani o Moses vei Ana ina vale nei Kensie.

Kensie: Drau matavinaka mai Ana kei Moses. Qo o Vivian, na watiq, o Paul drau sa kila.

Moses: Ni bula. Rairai totoka na cina kei na sitovu.

Vakamacala o Ana, me vaka ni a veivakavulici ena iyaya qori.

Ana: Na ulunisola e vakavu livaliva, qai maroroi ena bateri. Na dede ni bateri e viavia 4 na aua. Ni vakayagataki na cina LED e lutu na kana livaliva ena rauta na 60% mai na matanicina makawa. E vakabula livaliva talega na irinicagi. Vakacava nomu sitovu Vivian?

Vivian: Totoka. Segaga na kubou, buta totolo, maninitaki buka. Sa veimamataki na gauna ni vakasaqa. Vinaka vakalevu.

Moses: Wananavu! Nanuma me maroroi vakavinaka. Kensie, nanuma mo dau boko dinau e veivula. Nio sa bokoca na dinau qo, e rawa nio kere dinau tale vei manidia. Paul!! Qori sa tiko nomu cina, mo gugumatua na vuli lesoni mo liu ena vuli.

Kensie: Vinaka sara vakalevu na veivuke. Au na dau sauma taudonu na dinau.

Paul: Vinaka saka, vinaka qasenivuli. Au na makutu na vuli lesoni.

Rau gole o Ana kei Moses ena yalovakacegu ni rau sa vukea e dua na matavuvale.

Follow our activities on
Facebook and Twitter

www.gggi.org